

WOORDVERBOD

Diachronische taalkundigen schrijven een aantal lexikale veranderingen aan het taboe toe: sommige woorden, omdat ze heilige of gevaarlijke wezens of dingen aanduidden, werden verboden. In zijn boek *Le langage* (1921) wijst Vendryes erop dat, om de rechterkant aan te duiden, de meeste indo-europese talen woorden gebruiken, die allemaal tot éénzelfde wortel terug te brengen zijn; voor de linkerkant zijn er daarentegen zeer verschillende woorden, die historisch niet met elkaar verwant zijn. Dit ligt daaraan, legt Vandryes uit, dat de linkerzijde veelal als onheilspellend aangezien werd en bijgevolg niet rechtstreeks mocht worden vernoemd: het eigenlijke woord voor 'links' werd uit de taal verbannen. Het lexikaal taboe is een zeer verspreid verschijnsel, dat in veel talen terug te vinden is, niet enkel in de oudheid maar ook in de moderne tijden. Ook de twintigste eeuw biedt voorbeelden van woordverbod.

—OBSCENE WOORDEN—

In oktober 1960 werd de Britse uitgeverij *Penguin Books Ltd* in Londen gerechtelijk vervolgd, omdat ze 200.000 exemplaren van de volledige, ongekuiste versie van *Lady Chatterley's Lover*, de beruchte roman van D.H. Lawrence, gedrukt had en in de handel wilde brengen. Het voornaamste bezwaar van het openbaar ministerie gold het aantal *four-letter words* die de nietgezuiverde tekst bevatte. *Four-letter words*, ook *quadriliterals* of *Anglo-Saxon words* genoemd, zijn schuttingwoorden, als *fuck* (en zijn afleiding *fuckings*), *cunt*, *balls*, *shit*, *arse*, *cock*, *piss* en *fat*. Vooral *fuck* (*to fuck* betekent "naaien, neuken", maar wordt dikwijls als vloekwoord gebruikt) en *cunt* (= kont) werden als aanstotelijk beschouwd. Ze mochten bijgevolg niet voluit gedrukt worden. Auteurs, die als de befaamde lexicograaf Eric Partridge (zie zijn *Short Etymological Dictionary of Modern English*, dat in 1958 verscheen) deze woorden in hun werken toch wilden gebruiken, moesten de middelste letters door sterretjes vervangen: f**k, c**t.

De rechtszaak tegen de uitgeverij *Penguin* werd door Rolph (1961) onder de titel *Trial of Lady Chatterley* (Het proces van Lady Chatterley) beschreven. In zijn verslag drukt Rolph de mening uit dat Lady Chatterley nooit voor de rechter zou verschenen zijn, indien haar minnaar een minder gore taal gesproken had. Tijdens het geding merkte een getuige à décharge op dat Mellors, de minnaar van Lady Chatterley, een volkstype was en dat volkstypen zich vaak van de bewuste *four-letter words* bedienen.

Anderen wezen erop dat in het Engels een neutrale woordenschat ontbreekt om over het seksuele leven te spreken. Om het over het geslacht te hebben, is men aangewezen op rare medische termen (als *coitus* of *pubenda*) of op gemene woorden. Volgens de Amerikaanse taalkundige Hayakawa (1964, blz. 87) bemoeilijkt dit gebrek aan alledaagse, niet-aanstootgevende woorden de seksuele voorlichting van de jeugd: ouders en opvoeders aarzelen met kinderen over het

geslachtsleven openlijk en oprecht te spreken, omdat ze voor de woorden terugdeinzen, die ze zouden moeten gebruiken. Insgelijks vrezden de jongeren vragen omtrent sex te stellen, omdat ze voor de verboden woorden bang zijn. Volgens sommige literatuuronderzoekers, die door de advocaten van *Penguin* opgeroepen werden, wilde D.H. Lawrence de schuttingwoorden veredelen, opdat ze zonder schroom of verlegenheid zouden kunnen gebruikt worden. Tenslotte vroeg de verdediging of het wel verantwoord was, het drukken van *fuck* en *cunt* te verbieden, maar het drukken van *f**k* en *c**t* toe te laten. Uiteindelijk werd *Penguin Books Ltd* vrijgesproken en de verkoop in Groot-Brittannië van de volledige, ongekuiste versie van *Lady Chatterley's Lover* toegestaan.

Sedert deze vrijspraak zijn verschillende Engelse woordenboeken uitgegeven, die de *four-letter words* voluit vermelden en definiëren. Het in 1972 verschenen supplement bij het befaamde *New English Dictionary* behandelt het woord *fuck*, dat men in het woordenboek zelf, gepubliceerd in 1888, niet had durven opnemen.

In de Verenigde Staten van Amerika hebben de onkiesse woorden een gelijkaardig wedervaren gekend. In 1934 betreurde Read dat sedert het begin van de Amerikaanse lexicografie (einde van de 18de eeuw) zo weinig Amerikaanse woordenboeken het woord *fuck* hadden durven vermelden. Hij wees erop dat de beroemde negentiende-eeuwse lexicograaf Noah Webster dit woord in geen van zijn woordenboeken had willen opnemen, hoewel hij in een *Letter to the Honorable John Pickering* verklaard had dat de lexicograaf ernaar moest streven, alle woorden te definiëren, of ze nu voor deftig of voor niet-deftig doorgaan. Merkwaardig genoeg komt het woord *fuck* niet voor in de 15 bladzijden die Read aan de lotgevallen van de aanstootgevende woorden in Amerikaanse woordenboeken wijdde, alhoewel 9 van die 15 pagina's uitsluitend aan *fuck* besteed zijn.

In 1936 besloten Hunter en Gaines (1938) het verbaal taboe in een college van West-Tennessee te bestuderen. Te dien einde maakten ze een lijst op van 62 woorden die als ruw, vulgair of goor beschouwd werden, en ze vroegen studenten en collega's of ze deze woorden vrij gebruikten of integendeel vermeden. Merkwaardig genoeg bevatte hun lijst niet de obscene woorden *cunt*, *fart*, *fuck*, *piss* en *shit*: vermoedelijk waren deze woorden te onzedelijk om in een academisch werk voor te komen, zelfs als dat werk aan het gebruik van onzedelijke taal gewijd was.

In 1961 verscheen het omvangrijke *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. Dit woordenboek vermeldt de meest frekwente *four-letter words*, op één merkwaardige uitzondering na: *fuck*. Volgens MacDonald (1962) zou het opnemen van *fuck* felle kritiek uitgelokt hebben.

In maart 1969 werd een lerares uit Michigan gerechtelijk vervolgd, omdat ze het woord *fuck* op het bord van haar klas geschreven had. Ze legde de rechter uit, dat ze haar leerlingen ertoe wilde brengen, het woord niet meer op de toiletmuur te krabbelen. De rechter vond dat deze goede bedoeling het schrijven van het woord op het bord niet rechtvaardigde en veroordeelde de leerkracht (*Time*, 28 maart 1969). Dit vonnis stemde overeen met de Amerikaanse rechtspleging, volgens welke zelfs lofwaardige intenties het gebruik van obscene woorden niet aanvaardbaar maken (zie *American Jurisprudence*, deel 33, van 1941).

Eén jaar later, op 18 maart 1970, werd de popzanger Country Joe McDonald tot een boete van \$ 500 veroordeeld, omdat hij voor een volle zaal het woord *fuck* geroepen had. In zijn uitspraak noemde de rechter hem ontuchtig en wulps. In datzelfde jaar 1970 wijdde Cameron een studie aan de alledaagse woordenschat van Amerikaanse studenten. In zijn opstel bespreekt hij o.m. gemeenzame woorden als *fuck, cock, cunt, balls, shit en piss* en hij schrijft ze voluit. Het is vermoedelijk geen toeval dat dit artikel, dat zuiver taalkundig is en met taalpathologie niets te maken heeft, niet in een linguïstisch maar wel in een paramedisch tijdschrift, het *Journal of Communication Disorders*, verscheen. Immers, zoals Eric Patridge opmerkte in zijn *Short Etymological Dictionary of Modern English* (1958) onder het woord *F**k*, waren medische en paramedische publicaties lange tijd de enige gedrukte documenten waarin de beruchte woorden *fuck* en *cunt* onafgekort mochten staan.

In 1974 zond het persagentschap *United Press International* een bericht rond, waarin verteld werd dat President Nixon in een gesprek met sommige van zijn medewerkers de Canadese premier Trudeau voor een *asshole* uitgescholden had. *Asshole* (= klootzak) is een scheldwoord dat als obscene geldt en zijn gebruik in de pers kon moeilijkheden met zich meebrengen. Daarom ging er aan het eigenlijke bericht van het Amerikaanse persagentschap een verwittiging vooraf: "Editors: Your attention is drawn to an obscene word in the 3rd paragraph" (Zie *De Volkskrant* van 26 november 1974).

In Australië verbood de wet de invoer van *volledige* versies van boeken waar *four-letter words* in voorkomen. Om dit wettelijk verbod te omzeilen begaf Alex Sheppard, voorzitter van de *Australian Booksellers' Association*, zich naar Londen, waar hij een exemplaar van Rolph's *Trial of Lady Chatterly* kocht. Hij scheurde dit exemplaar in 20 stukken, die hij 20 verschillende vrienden in Australië opstuurde. Op grond van deze losse stukken werd een nieuwe uitgave van Rolph's boek voorbereid. Deze streek bracht de regering ertoe, Lawrence's *Lady Chatterley's Lover* en Rolph's *Trial of Lady Chatterley* van de ban te ontheffen (zie *The Guardian* van 11 september 1969).

In haar opstel *If Ladies Weren't Present, I'd Tell You What I Really Think* (1977) maakt Eble gewag van een persbericht, volgens welke de Nieuw-Zeelandse feministe Germaine Greer in 1972 voor de rechter verscheen, omdat ze in een toespraak gehouden op het stadhuis een grof woord had gebruikt. Opmerkelijk genoeg noemt Eble het bewuste woord niet, ze omschrijft het: "an eight letter barn-yard epithet".

—GELEENDE WOORDEN—

Aanstotelijke woorden zijn niet de enige die verboden of ten minste in de ban gedaan worden. Sommige termen of uitdrukkingen, hoewel ze vaak en door velen gebruikt worden, gelden voor onbeschaafd, plat of niet-korrekt, en worden derhalve door woordenboeken weggelaten. En als een lexicograaf ooit op de gedachte komt alle bestaande woorden onpartijdig te definiëren, lokt hij herrie uit. Toen het *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* in 1961 in de handel kwam, ontketende het in de Verenigde Staten een

zeer felle polemiek, omdat het heel wat woorden vermeldt, die taalzuiveraars voor onjuist, verkeerd of onaanvaardbaar houden. Een aantal editorialisten viel het nieuwe woordenboek aan, omdat er populaire termen als *ain't* (de verwoegde negatieve vorm van *to be* en *to have*) en *to finalize* (= "finaliseren") in voorkomen. Ze verweten de samenstellers ook niet-deftige woorden in hun werk te hebben opgenomen. De taak van een woordenboek was, volgens hen, bij te dragen tot de taalzuiverheid door alle niet-korrekte vormen links te laten liggen (zie Sledd en Ebbit, 1962).

Een dergelijke opvatting werd ook in Frankrijk door René Etiemble vurig verdedigd. In zijn schotschrift *Parlez-vous franglais?* (1964) hekelde hij de Franse woordenboeken, die Engelse leenwoorden vermeldden. Door zulke woorden te definiëren droegen de woordenboeken, aldus Etiemble, tot de verbastering van de Franse taal bij. Voorts zette de Parijse hoogleraar de regering ertoe aan, het gebruik van Engelse termen in de pers, de handel en de nijverheid wettelijk te verbieden. Een dergelijke wet is in 1976 uitgevaardigd. Hierover schreef de *Nieuwe Rotterdamse Courant* op 20 februari 1976: "Fransen kunnen een boete van maximaal honderd gulden tegemoetzien als ze hun taal verontreinigen met anglicismen. Op deze manier wil de Franse regering de import van vreemde woorden, vooral 'franglais', indammen. De nieuwe wet, die volgend jaar van kracht wordt, geldt voor advertenties, arbeidscontracten, openbare documenten, garantiebewijzen en gebruiksaanwijzingen. Volgend jaar is er dus in Frankrijk geen sprake meer van 'hovercraft' maar van 'aéroglisiseur'. De 'duty free shop' wordt 'la boutique franche'. Uit den boze is ook de term 'know-how'. De Fransen behoren te spreken van 'savoir-faire', wat overigens een uitdrukking is die de Angelsaksen lang geleden uit het Frans overnamen zonder een moment stil te staan bij de taalzuiverheid."

Een paar jaar geleden werd de cultuurraad van de franstalige gemeenschap in België een dekreetontwerp voorgelegd, dat het gebruik van die Engelse leenwoorden verbood, waarvoor een Frans woord of een Franse uitdrukking als equivalent was voorgesteld door de *Conseil International de la Langue Française*. Voorbeelden van zulke equivalenten zijn *animateur* voor "disc-jockey", *franc jeu* voor "fair play", *redevances* voor "royalties", en *solo* (een Italiaans woord!) voor "one man show". Dit dekreetontwerp werd ingediend door Mevrouw Antoinette Spaak en drie andere leden van de cultuurraad. Het gaf aanleiding tot een lange en hevige discussie (zie o.m. *Conseil Culturel de la Communauté Culturelle Française*, Analytisch verslag van de zittingen van 21 februari en 7 maart 1978). Verschillende amendementen werden ingediend. Uiteindelijk werd het ontwerp afgekeurd.

Bastaardwoorden zijn altijd de zwarte schapen van de taalzuiveraars geweest. Het purisme heeft steeds aanstoot genomen aan leenwoorden en geprobeerd ze door inheemse woorden te vervangen. Aan de afkeer van vreemde woorden zijn negentiende-eeuwse verduitsingen als *einschreiben* voor "recommandieren", *Fernsprecher* voor "Telephon", *Bahnsteig* voor "Perron", *Fahrgast* voor "Passagier" te wijten. Ook het nationaal-socialisme laakte het gebruik van leenwoorden, die dan soms door neologismen vervangen werden. Zo gebruikte de nazi-schrijver Rosenberg (1934, blz. 602) *Zwangsglaubensatz* in plaats van

"dogma". De nazi's verboden evenwel ook een aantal echte Duitse woorden, ten einde subversieve denkbeelden tegen te werken. Ziehier enkele voorbeelden van deze taalverordening, die in het Duits *Sprachlenkung* heet. De nazi-regering streefde ernaar Duitsland op economisch gebied onafhankelijk te maken. Deze politiek leidde tot een vermindering van de invoer en bevorderde de produktie van inheemse goederen, die buitenlandse waren konden vervangen. De Duitse surrogaten waren echter vaak van minder goede kwaliteit: de *deutsche Kaffee* was niet zo smakelijk als de echte koffie, de *deutsche Tee* kon de aziatische thee niet evenaren. Zodanig dat het woord *deutsch* stilaan "minderwaardig" ging betekenen, wat tegen de door de nazi's ingevoerde heiliging van het begrip *deutsch* indruiste. In 1941 werd er van ambtswege verboden het adjektief *deutsch* vóór de naam van een surrogaat te gebruiken.

Tot in 1939 heette het nationaal-socialistisch Duitsland officieel *Drittes Reich*. In 1939 werd het adjektief *Drittes* uit deze benaming verbannen. De nazi's vreesden immers dat het telwoord het vermoeden zou doen rijzen, dat er ooit een vierde rijk zou kunnen zijn. Dit denkbeeld was in strijd met het nazi-dogma dat het door Hitler opgerichte rijk eeuwig was.

In 1939 verbood de nationaal-socialistische regering het gebruik in de massamedia van de uitdrukking *die Gelben* om de Japanners aan te duiden. De regering zocht toenadering tot Japan en wou de Duitse publieke opinie wijsmaken dat de Japanners kostbare bondgenoten waren. Maar de nazi-rassenleer had alle kleurlingen voor *Untermenschen* (= minderwaardige wezens) gebrandmerkt. Het was bijgevolg gevaarlijk de Japanners aan te duiden met een woord, dat eraan herinnerde dat ze geen blanken waren.

Soms werd een eufemisme verboden, omdat het op den duur dezelfde sterke connotatieve betekenis kreeg als het woord dat het oorspronkelijk moest vervangen. *Sonderbehandlung* werd lange tijd als camouflage voor (massa)moord, liquidatie gebruikt. In 1941 werd het echter als een te forse benaming aangevoeld en bijgevolg werd het verboden.

In zijn roman *Nineteen Eighty-Four* (1949) beeldt George Orwell een totalitaire staat uit, waar de gebruikelijke landstaal van ambtswege door een idioom is vervangen, dat *Newspeak* heet. De woordenschat van het Newspeak is zo samengesteld dat het moeilijk is een gedachte onder woorden te brengen, die met de ideologie van de partij niet overeenkomt. Dit is precies wat de nazi-Sprachlenkung met haar talrijke woordverbodingen nastreefde.

—VEROUDERDE WOORDEN—

In één van zijn talrijke opstellen vertelt de taalkundige Roman Jakobson (1966) dat, na de russische omwenteling van 1917, sommige revolutionairen zo begeerig waren elk overblijfsel van het oud regime en iedere overgeërfde gewoonte of zinswijze uit te roeien, dat ze voorstelden, de russische taal te zuiveren van uitdrukkingen als *zonsopgang* en *zonsondergang*, die aan totaal voorbijgestreefde opvattingen hun ontstaan te danken hebben.

Wie het met deze radicalen eens zou zijn en al de woorden en uitdrukkingen zou

willen verbannen, die ouderwetse theorieën of overgeleverde begrippen weerspiegelen, zou zich gauw genoodzaakt zien een aanzienlijk deel van de bestaande woordenschat prijs te geven. Elke moderne kultuurtaal bevat immers een groot aantal termen die hun oorsprong nemen uit stellingen of concepties die thans niet meer gangbaar zijn. Ook het moderne Nederlands telt heel wat woorden en uitdrukkingen, die verouderde zienswijzen blijven weerspiegelen. Steunend op Hippocrates en Galenus, twee geneesheren uit de Oudheid, geloofde men vroeger dat er in het menselijk lichaam vier vochten waren, die door hun respektievelijke hoeveelheid de geestesgesteldheid, de gemoedstoestand en de algemene gezondheid van het individu bepaalden. Deze lichaams-sappen waren het bloed, de zwarte gal, de gele gal en het flegma. Wie volbloedig was had een vurig, driftig, sanguinisch (uit het Frans *sang* "bloed") temperament. Nu nog zegt men dat iemands bloed kookt, als hij woedend is. Koelbloedig is daarentegen degene die kalm, beheerst of onverschillig blijft. Iets dat kwaad bloed zet, is iets dat verbittering geeft.

Te veel zwarte gal leidde, dacht men, tot zwartgalligheid, d.w.z. zwaarmoedigheid, melancholie (uit het Grieks *melan*-, "zwart", en *cholé* "gal") of atrabiliteit (uit Latijns *atra*, *ater*, "zwart", en *bilis*, "gal"). Wie met gele gal vervuld was, had een opvliegend, toornig karakter. Van iemand die tot gramschap geneigd is, zegt men nu nog dat hij veel gal heeft of dat hij galachtig is. Een duifje zonder gal is een onschuldig, argeloos meisje. Men spuwt zijn gal uit als men boosaardige woorden spreekt. Wie te weinig gele gal afscheidde, had een witte lever en was moedeloos. In het Engels betekent *lily-livered* (= een witte lever hebbend) nu nog "laf". Een gelijkaardige uitdrukking bestaat in het Frans: *foie blanc* (= bangerd).

Wie te veel flegma had, was flegmatisch, d.w.z. (nu nog) kalm, onverstoort, onverschillig. Stolden de lichaams-sappen, dan werd het individu hardvochtig. Dit woord bestaat nog steeds met de betekenis "ongevoelig, meedogenloos". De vloeistoffen die de gemoedstoestand bepaalden, heetten ook *humeurs*. De middeleeuwse opvatting leeft voort in het hedendaagse gebruik van *humeur* met de betekenis luim, stemming waarin men verkeert.

De geestesgesteldheid en het karakter hingen niet alleen van de lichaamsvochten maar ook van de maanstanden af. Wie door de verschillende fasen van de maan bijzonder beïnvloedbaar was, leed aan de maanziekte. Hij was lunatisch (uit het Latijns *luna*, maan), een woord dat nu nog "onstandvastig, wispelturig, grillig" betekent. Het substantief *luim* is trouwens verwant aan het Latijnse *luna*. De maan werd ook geacht een schadelijke invloed op menselijke vruchten te kunnen uitoefenen. De dood van een foetus, als hij veroorzaakt werd door blazen in de baarmoeder, werd aan de maan toegeschreven. De dode vrucht heette, en heet nu nog, maankind. Nog andere aandoeningen werden aan de invloed van de maan toegeschreven, o.a. de maanblindheid, een periodieke oogontsteking bij het paard, die vaak tot volledige blindheid leidt. Paardeogen die zo aangetast zijn, heten maanogen.

In het hedendaagse woordgebruik leven niet alleen verouderde opvattingen betreffende het temperament of de ziekte voort. Ook aloude denkbeelden omtrent de zetel van het geestes- of gevoelsleven zijn in de moderne taal terug

te vinden.

Het hart werd vroeger als zetel van de gedachten en van de gevoelens beschouwd. Deze zienswijze leeft voort in talrijke uitdrukkingen als *zijn hart uitstorten*, *zeggen wat men op het hart heeft*, *in de grond van mijn hart geef ik hem gelijk*, *een hartverscheurende klacht*, *harteloos zijn*. Het hart werd vooral als de zetel van de moed aangezien. Dit vindt men terug in zegswijzen als *daar heeft hij het hart niet toe*, *een hart in het lijf hebben*, *iemand een hart in het lijf spreken*. *Gemoed*, samengesteld uit ge+moed, is trouwens een synoniem van *hart*. Niet alleen het hart maar ook de nieren werden als de zetel van de innigste gevoelens beschouwd. Deze opvatting ligt aan uitdrukkingen als *in hart en nieren een vrijdenker zijn*, *de nieren beproeven* ten grondslag.

Ook de alchemie heeft in de woordenschat sporen achtergelaten. De chronische loodvergiftiging heet nu nog *saturnisme*, omdat goudmakers het lood met de planeet Saturnus in verband brachten. Kwik daarentegen werd met de planeet Mercurius geassocieerd en dit leeft in een woord als *mercurialiën* (met kwik samengestelde geneesmiddelen) voort. Kropzweren heten ook *koningszeer*, omdat de koningen van Frankrijk en Engeland geacht werden deze ziekte te kunnen genezen. De chorea (hersenaandoening waarbij krampachtige bewegingen voorkomen) wordt ook *sint-vidusdans* genoemd, omdat St. Vitus als beschermheilige tegen deze ziekte beschouwd werd. *Tarantisme* is de naam van een epidemische danswoede die aan de beet van een giftige wolfspin, de tarantel of tarantula, toegeschreven werd. Het woord *hysterie*, dat een psychische stoornis aanduidt, is verwant aan *uterus* of baarmoeder, omdat men vroeger dacht dat de hysterie door de baarmoeder veroorzaakt werd.

Het blijkt dus dat de moderne taal rijk is aan woorden die opvattingen en superstities uit vroegere tijden weerspiegelen. Wie deze woorden zou willen verbannen, omdat ze met de huidige stand van de wetenschap niet meer overeenkomen, zou een aanzienlijk deel van de woordenschat moeten hernieuwen.

Wat de russische revolutionairen in feite misnoegde, was dat woorden als *zonsopgang* en *zonsondergang* iets anders betekenen dan wat ze op het eerste gezicht lijken te beduiden. Maar samengestelde woorden hebben vaak een andere betekenis dan wat men zou verwachten op grond van de betekenissen van hun bestanddelen: het geheel is niet gelijk aan de som zijner delen. Een *buikspreeker* spreekt niet met zijn buik. De *fluisterstem* is een spreekwijze waarbij juist geen stem wordt gegeven. De meeste *vrijmetselaars* zijn geen metselaars. In vele steden ligt het *kerkhof* niet meer bij de kerk. Een *smyrnatapijt* is niet steeds uit Smyrna ingevoerd. *Wolfsmond* duidt een menselijke mond met gespleten bovenlip, hard en zacht verhemelte aan. En *verdriedubbelen* betekent niet *verzesvoudigen*, hoewel het de morfemen *drie* en *dubbel* (= tweevoudig) bevat.

Het verband tussen vorm en inhoud is in samengestelde en in afgeleide woorden vaak onstelselmatig: de druivenziekte is een ziekte van de druiven, maar de suikerziekte is geen ziekte van de suiker. *Heemziek* betekent "sterk naar huis

verlangend" maar *zeeziek* betekent niet "sterk naar zee verlangend". *Hokkig* is hetzelfde als "vol hokken", maar *kattig* is niet gelijk aan "vol katten". Dit gebrek aan isomorfisme tussen vorm en inhoud is een kenmerk van natuurlijke talen. Uitdrukkingen als *zonsopgang* en *zonsondergang* storen de taalgebruikers niet, omdat men het gewoon is, woorden met een niet-letterlijke betekenis te bezigen. Syntagma's als *een plastic glas* en *gouden hoefijzers* zijn zonder meer verstaanbaar, hoewel ze een *contradictio in terminis* bevatten: glas is geen plastic, evenmin als ijzer goud is. In werkelijkheid zegt men dikwijls niet wat men zegt. Ook wanneer men een eufemisme in plaats van een verboden woord gebruikt, bedoelt men iets anders dan wat het eufemisme letterlijk betekent.

–BESLUIT–

Dit overzicht laat zien dat het woordverbod verschillende oorzaken kan hebben. In het verleden vloede het lexikaal taboe voort uit de opvatting dat er een innig verband bestaat tussen de naam en het genoemde, dat het *signifiant* zich gedeeltelijk met zijn *signifié* vereenzelvigt. "Nomen est omen" zeiden de Romeinen. De naam is een voorteken, een weerspiegeling van het genoemde. Dit brengt met zich mee dat als de naam aanwezig is, het genoemde ook aanwezig moet zijn. Wie een naam noemt, dwingt hem die de naam draagt, te voorschijn. "Als men van de duivel spreekt, trapt men op zijn staart" waarschuwt de volkswijsheid. Daarom is het gevaarlijk gevreesde wezens bij de naam te noemen. Veiliger is het een vervangingswoord, een onrechtstreekse benaming te gebruiken.

Een verwante opvatting behelst dat wie de echte naam van iemand kent, deze persoon in zijn macht heeft. "Ik heb . . . bij Uw naam U geroepen: Gij zijt de mijne!" zei de bijbelse profeet Isaias (43 : 1). Daarom is in veel godsdiensten de naam van God (of van het vergoddelijkte stamhoofd) taboe: het betaamt de mens niet, dat hij de godheid onder zijn macht brengt. Dit taboe leeft voort in de afkeer van vloekwoorden. "Het besef van waarlijk den hemel te tarten geeft aan de vloek zijn zondige bekoring" schreef Huizinga (aangehaald in Van Dales' *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*). Vloekwoorden of -uitdrukkingen zijn derhalve vaak verbasterd, bijv. *potverblomme* i.p.v. *potverdorie* i.p.v. *God verdoeme*.

De afkeer van schuttingwoorden die geslachtsdelen of seksuele handelingen aanduiden, vloeit vermoedelijk ook voort uit een vereenzelving van het signifiant met het signifié. Schaamdelen mogen niet genoemd worden, daar het noemen ervan bijna even aanstotelijk is als ze te ontbloten.

Sommige woorden worden echter verboden, eenvoudig omdat ze voor niet-korrekt doorgaan, (door puristen) voor "sub-standard" of onzuiver gehouden worden. Het purisme is vaak niets anders dan totalitarisme op taalgebied: de bevolking het taalgebruik opleggen van hen die zich als de beschermers van de taal voordoen.

Soms worden termen om politieke redenen verboden, om de publieke opinie te beïnvloeden of te bedriegen. De nazi-minister van propaganda Goebbels deed een aantal woorden of uitdrukkingen in de ban om de nationaalsocialistische rassenleer en veroveringszucht bij de Duitse bevolking aannemelijker te maken.

Ook de politici die aan *Sprachlenkung* doen, gaan er dikwijls impliciet van uit dat het signifiant en het signifié innig met elkaar verbonden zijn. Door het een te verbieden probeert men het ander te bezweren. Kort voor het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen de Duitse steden door de Britse en Amerikaanse luchtmachten dag en nacht gebombardeerd werden en de Duitse troepen zich langs alle fronten moesten terugtrekken, werd het de Duitsers verboden het woord *Katastrophe* te gebruiken!

BIBLIOGRAFIE

- Cameron P. (1970), "The words college students use and what they talk about" *Journal of Communication Disorders*, 3, blz. 36-46.
- Eble, C. (1977), "If ladies weren't present, I'd tell you what I really think", In: Shores D. & Hines S. (eds.) *Papers in language variation*, Alabama, The University of Alabama Press.
- Etiemble, R. (1964), *Parlez-vous français?*, Parijs, Gallimard.
- Hayakawa S. (1964), *Language in thought and action*, New York, Harcourt, Brace and World.
- Hunter, E. & Gaines, B. (1938) "Verbal taboo in a college community", *American Speech*, 13, blz. 97-107.
- Jakobson, R. (1966), "On linguistic aspects of translation", In: Brower, R. (ed.), *On translation*, New York, Oxford University Press.
- MacDonald, D. (10 maart 1962), "The string untuned." *The New Yorker*.
- Partridge, E. (1958), *Origins, A short etymological dictionary of Modern English*, Londen, Routledge and Kegan Paul.
- Read, A. (1934), "An obscenity symbol", *American Speech*, 9, blz. 264-278.
- Rolph, A. (1961), *The trial of Lady Chatterley*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Rosenberg, A. (1934), *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, München.
- Sledd, J. & Ebbitt, W. (1962), *Dictionaries and that dictionary, A casebook on the aims of lexicographers and the targets of reviewers*, Chicago, Scott, Foresman and Co.